

8. Holdninger på ytterste høyre fløy: nasjonalisme, populisme eller ekstremisme?

Anders Ravik Jupskås og Øyvind Bugge Solheim

Sammendrag: Kapittelet undersøker nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme i Norge som tre distinkte ideologiske orienteringer på ytterste høyre fløy. Med utgangspunkt i en nasjonal, representativ survey viser vi for det første at nasjonalistiske og populistiske holdninger er relativt utbredt, mens høyreekstreme holdninger er marginale. Rundt fire av ti har i noen grad nasjonalistiske eller populistiske tilbøyeligheter, mens kun et lite mindretall uttrykker støtte til eksplisitt ekstreme utsagn, og nesten ingen forsvarer vold eller raserenhet når strengere terskler legges til grunn. For det andre finner vi at de tre holdningstypene har delvis overlappende, men ulike sosiale og psykologiske profiler. Lav utdanning er en felles forklaringsfaktor, mens svak økonomi i seg selv ikke har systematiske effekter. Menn er mer tilbøyelige enn kvinner til å støtte nasjonalisme og særlig ekstremisme, mens populisme fremstår som mer kjønnsnøytral og knyttet til pressede livsfaser i yngre voksenliv. Ekstremisme er sterkest blant menn med lav utdanning i marginaliserte eller overgangspregede livssituasjoner. På personlighetsnivå er lav åpenhet spesifikt knyttet til nasjonalisme, nevrotisme til ekstremisme, mens planmessighet ser ut til å beskytte mot ekstreme holdninger. Funnene viser at det er misvisende å behandle innvandringsmotstand, systemkritikk og voldssympatier som én samlet «ekstrem» pakke. Analytisk og politisk bør nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme skilles tydelig, både for å unngå unødig stigmatisering og for å utvikle mer målrettede strategier mot radikalisering og politisk vold.

Nøkkelord: nasjonalisme, populisme, høyreekstremisme, holdninger, sosial bakgrunn, personlighetstrekk

Abstract: This chapter examines nationalism, populism, and right-wing extremism in Norway as three distinct ideological orientations on the right-wing spectrum. Drawing on a nationally representative survey, we first show that nationalist and

populist attitudes are relatively widespread, whereas extreme right attitudes are marginal. Around four in ten respondents display some degree of nationalist or populist leanings under a relatively inclusive definition, while only a small minority endorse explicitly extremist statements, and virtually no one consistently supports violence or racial purity when stricter thresholds are applied. Second, the three types of attitudes display partly overlapping but clearly distinct social and psychological profiles. Low education is a common explanatory factor, whereas weak economic position alone does not systematically drive any of the three. Men are more likely than women to support nationalism and especially extremism, while populism appears more gender-neutral and seems linked to strained phases of early adulthood. Extremism is most prevalent among low-educated men in marginalised or transitional life situations. At the personality level, low openness is specifically associated with nationalism, neuroticism with extremism, while conscientiousness appears to protect against extremist attitudes. Overall, the findings challenge the notion that opposition to immigration, democratic dissatisfaction, and support for violence form a single “extremist” attitudinal package. Analytically and politically, it is crucial to distinguish clearly between nationalism, populism, and right-wing extremism, both to avoid undue stigmatisation and to design more targeted strategies for preventing radicalisation and political violence.

Keywords: nationalism, populism, right-wing extremism, attitudes, personality traits, socio-demographics

Innledning

I kjølvannet av 22. juli har det vært mye debatt om negative holdninger til innvandring og støtte til ekstreme politiske virkemidler. Det skyldes både at slike ideer var en viktig del av terroristens såkalte kompendium (Ravndal, 2012; Sørensen, 2012), og at de har berøringspunkter med det ideologiske budskapet til fremvoksende høyrepopulistiske partier preget av ekskluderende nasjonalisme og populisme (Mudde, 2007; Rydgren, 2018), og – i noen tilfeller – et uklart forhold til ekstremisme (Pirro, 2023). Nettopp fordi de så sterkt assosieres med høyrepopulistiske partier, blir disse ulike fenomenene ofte sauset sammen, som om de uttrykker én og samme type politisk holdning. Et eksempel er en analyse av Toril Aalberg et al. (2019), hvor omfanget av «ekskluderende populisme» i befolkningen undersøkes ved primært å se på holdninger til innvandring og minoriteter – holdninger som først og fremst måler ekskluderende nasjonalisme. Denne sammenblandingen gjør det vanskelig å skille mellom en kritisk innstilling til demokratiets virkemåte, fiendtlige holdninger til innvandring og faktisk støtte til antidemokratiske eller

voldelige virkemidler. Dermed risikerer man at viktige forskjeller forsvinner i den politiske debatten, og at vår forståelse av hvilke sosiale og psykologiske forhold som skaper grobunn for de ulike holdningene, svekkes.

Inspirert av en mye sitert artikkel av den nederlandske statsviteren Fennema (1997) fra slutten av 1990-tallet skiller dette kapittelet tydelig mellom tre typer holdninger: nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme.¹ Nasjonalismen vi ser på, handler primært om et svært negativt syn på innvandring og er dermed ekskluderende og reaksjonær snarere enn inkluderende og progressiv (Freedon, 1998), mens populismen uttrykker et bestemt syn på hvordan demokratiet bør fungere, der «folket» antas å ha én enhetlig og legitim vilje som undertrykkes av en korrupt elite (Mudde, 2004). Ekstremismen vi studerer, er høyreorientert – i motsetning til venstreorientert eller religiøst motivert – i den forstand at den handler om å støtte bruk av vold for å forsvare den «hvite rase» (Jupskås & Ravndal, 2025). Vårt poeng i dette kapittelet er at til tross for at det finnes en viss overlapp mellom disse tre holdningene, uttrykker de i realiteten svært ulike måter å forholde seg til innvandring, politikk og demokrati på (se også Rydgren, 2008). De har ulik oppslutning i befolkningen, og det er til dels ulike personer som støtter opp om dem.

Basert på en representativ undersøkelse gjennomført våren 2022 med 2000 respondenter undersøker dette kapittelet både utbredelsen av henholdsvis ekskluderende nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme, og i hvilken grad disse holdningene henger sammen med partipreferanser samt sosiodemografiske (for eksempel alder og kjønn) og sosioøkonomiske (for eksempel utdanning og inntekt) kjennetegn. I tillegg undersøker kapittelet betydningen av ulike personlighetstyper – et tema som har fått økende oppmerksomhet i nyere forskning. Et sentralt poeng i denne forskningen er at personlighetstrekk påvirker hvordan mennesker tolker trusler, forholder seg til ledere, regler og maktstrukturer, har behov for å høre til en gruppe og føle fellesskap, og prosesserer kompleks informasjon, og dermed hvor mottakelige de er for ideologier som nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme (Gallego & Pardos-Prado, 2014; Fatke, 2019; Obaidi et al., 2025). Vi er opptatt av både hvilke sosiodemografiske, sosioøkonomiske og personlighetsmessige faktorer som har (relativt) lik betydning for de tre holdningstypene – noe som kan bidra til å forklare hvorfor de ofte blandes sammen – og hvilke faktorer som har (relativt) ulik betydning, noe som viser viktigheten av å skille dem analytisk fra hverandre.

1 Fennema (1997) brukte litt andre begreper og omtalte det som henholdsvis protestholdninger, rasisme og høyreekstremisme, men poenget er det samme.

Vi er ikke de første som har fremført lignende resonnementer i en norsk kontekst. Historiker Øystein Sørensen (2012) var blant dem som i etterkant av 22. juli påpekte at svaret på spørsmålet om hvor mange som hadde holdninger som overlappet med terroristens, var avhengig av hva man egentlig mente med «terroristens holdninger». Sørensen argumenterte for at mens «ganske mange» delte terroristens sterke motstand mot «en multikulturalistisk ideologi», var det betydelig færre som støttet den «konspirasjonsteoretiske forestillingen» om at den politiske eliten i Europa og i muslimske land har «sammensverget seg for å bryte ned og ødelegge dominerende vestlige og europeiske verdier». Enda færre ble antatt å støtte Breiviks «revolusjonære posisjon» og aksept for vold og terrorisme som politiske virkemidler.

Til tross for disse viktige teoretiske distinksjonene og empiriske påstandene har ingen, så vidt vi kjenner til, forsøkt å undersøke dem ved hjelp av systematiske holdningsdata. Det finnes riktignok en rekke spørreundersøkelser som måler aspekter ved ekskluderende nasjonalisme, slik som fiendtlighet mot innvandring eller religiøse minoriteter (særlig muslimer, men også jøder), men det er gjort lite forskning på både populistiske og mer ekstreme holdninger, som aksept for vold og motstand mot det liberale demokratiets spilleregler. Resultatet er at politiske og akademiske debatter om utbredelsen av slike holdninger i befolkningen fortsatt preges av vage estimater og antakelser om at de ofte støttes av de samme personene.

Første del av kapittelet gir en kort innføring i de sentrale begrepene nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme, før vi oppsummerer eksisterende empirisk forskning på holdninger knyttet til disse tre ismene i Norge. Deretter presenterer vi vårt teoretiske rammeverk og utleder noen sentrale hypoteser om likheter og forskjeller mellom de tre holdningstypene. Andre del av kapittelet gir en oversikt over datamaterialet vi benytter oss av, forklarer vår metodiske tilnærming og presenterer våre empiriske analyser. Til slutt diskuterer vi hvilke hypoteser som fikk og ikke fikk støtte, samt sentrale teoretiske og praktiske implikasjoner av studien.

Begrepsavklaring

Inspirert av Fennema (1997) skiller vi altså tydelig mellom ekskluderende nasjonalisme (heretter nasjonalisme), populisme og høyreekstremisme. Nasjonalisme forstås her i tråd med nativisme, som et sett av forestillinger om at staten primært bør tilhøre og styres til fordel for «innfødte» borgere, mens «fremmede» grupper ses som en trussel mot nasjonens kultur,

identitet og ressurser (Mudde, 2007). En slik nasjonalisme kan være forankret i etnopluralistisk eller etnisk nasjonalisme (fokus på homogenitet og «egentlige» medlemmer av nasjonen), i økonomiske bekymringer (opplevd konkurranse om jobber og velferdsgoder mellom «oss» og «dem»), i sikkerhets- og kriminalitetsdiskurser eller i prinsipielle forestillinger om at staten først og fremst har ansvar for «sine egne». Ekskluderende nasjonalisme kan forekomme både i ikke-ekstreme og ekstreme miljøer, og kan kombineres med – men også eksistere uavhengig av – populisme (Stavrakakis & Katsambekis, 2014).

Populisme er et omdiskutert begrep, men forstås i forskningslitteraturen ofte som en «tynn» ideologi (Mudde, 2004; Stanley, 2008): Den tilbyr ikke et helhetlig syn på samfunn, økonomi og stat slik som sosialisme, liberalisme eller konservatisme, men består av et sett med grunnideer som kan kobles til ulike «tykke» ideologier. Kjernen i populismen er en moralsk motsetning mellom «det rene folket» og «den korrupte eliten», der populistiske aktører hevder å representere folkets egentlige vilje mot en urettmessig og egoistisk maktelite. Populisme kan derfor anta både venstre- og høyrevarianter (for eksempel venstrepopulisme med søkelys på økonomiske eliter, eller høyrepopulisme med søkelys på kulturelle og nasjonale konflikter), og sier i utgangspunktet lite i seg selv om syn på vold eller innvandring.

Høyreekstremisme handler ikke først og fremst om folk–elite-motsetningen, men om mål og midler som bryter med grunnleggende demokratiske verdier og normer (Carter, 2018). I forskningslitteraturen forstås høyreekstremisme som et antidemokratisk forsvar for ulikhet, gjerne ved å avvise pluralisme, menneskerettigheter eller frie valg, eller ved å støtte bruk av vold som legitimt politisk virkemiddel (se også Mudde, 2013). Ekstreme bevegelser kan i prinsippet være høyre-, venstre- eller religiøst orienterte, men i denne boken er vi særlig opptatt av høyreekstreme strømninger som er villige til å bruke udemokratiske midler for å nå sine mål, inkludert ideen om å opprettholde den «hvite rases» dominans. Mens populisme kan operere innenfor det demokratiske systemet (selv om den kan svekke demokratiske normer) (Mudde & Kaltwasser, 2012), innebærer høyreekstremisme en mer grunnleggende avvisning av dette systemet.

Nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme skiller seg dermed både i ideologisk dybde (tematisk begrenset eller «tynn» kontra «tykk»), i syn på demokratiske spilleregler (aksept kontra avvisning) og i hvilke konfliktdimensjoner de primært organiserer virkeligheten rundt («vi» mot «de andre» definert etnisk eller kulturelt, folk mot elite eller system kontra antisystem). Neste

del gir en kort oversikt over hva vi vet om utbredelsen av de tre ulike ideologiene i Norge.

Hva finnes av (norsk) forskning på nasjonalistiske, populistiske og ekstreme holdninger?

Det finnes ikke mye forskning som eksplisitt studerer nasjonalistiske holdninger i Norge, men det finnes en god del forskning på den ekskluderende nasjonalismens fremste kjennetegn, nemlig sterk innvandringsmotstand og et svært negative syn på ulike minoriteter, slik som muslimer og jøder. Vi gjengir derfor noen sentrale funn fra denne forskningen. De undersøkelsene som finnes, inkluderer blant annet SSBs periodiske, representative undersøkelser om befolkningens syn på innvandring og integrering, IMDis integreringsbarometer, som har vært gjennomført elleve ganger, relativt regelmessig, siden 2005 (Brekke et al., 2024), og HL-senterets spørreundersøkelser rettet mot et representativt utvalg av befolkningen for å kartlegge forekomsten av antisemittiske og muslimfiendtlige holdninger (Moe, 2022). Velgerundersøkelsene ved Institutt for samfunnsforskning har også noen spørsmål om holdninger til innvandring, ettersom slike holdninger er stadig viktigere for å forstå velgernes atferd (se for eksempel Jenssen & Ivarsflaten, 2019). I tillegg til disse finnes flere undersøkelser, slik som European Social Survey (ESS), International Social Survey Programme (ISSP) og European Values Study (EVS), hvor Norge inngår som ett av flere land, og som dermed åpner for å sammenligne norske forhold med andre land.

Samlet sett viser denne forskningen at negative holdninger til innvandring er klart til stede i den norske befolkningen, men at de utgjør et mindretall, og at det store flertallet har gjennomgående positive eller nøytrale holdninger. SSBs og IMDis gjentatte, representative undersøkelser tyder på at skepsisen ikke har økt over tid, og at støtten til integrering og innvandring ligger relativt stabilt, selv om det finnes svingninger i perioder med særlig stor politisk og mediemessig oppmerksomhet. HL-senterets undersøkelser viser samtidig at et ikke ubetydelig mindretall gir uttrykk for antisemittiske og muslimfiendtlige holdninger, og at fordommer er tydeligere når man spør om konkrete grupper, enn når man spør om «innvandring» generelt. Velgerundersøkelser og internasjonale surveyer som ESS, ISSP og EVS viser at Norge samlet sett fremstår som relativt positivt sammenlignet med mange andre europeiske land, men også at negative holdninger fordeler seg systematisk: De er vanligere blant personer

med lavere utdanning, svakere økonomisk posisjon, høyere alder, mindre kontakt med innvandrere og blant velgere til partier som profilerer seg på innvandringskritikk. I tillegg henger mer uttalt innvandrings skepsis sammen med autoritære og verdikonservative verdier, opplevelse av en økonomisk, kulturell og sikkerhetsmessig trussel og – for de mest ekstreme utslagene – generelt høyere grad av fordommer og tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier.

Forskning på populistiske holdninger i befolkningen er relativt begrenset sammenlignet med forskning på nasjonalisme (forstått som sterk innvandringsmotstand). En av de få studiene som finnes, gjennomført i forbindelse med stortingsvalget i 2017, hevder imidlertid at populistiske holdninger er relativt utbredt blant norske velgere (Aalberg et al., 2019). Omkring to av tre velgere har ifølge forfatterne holdninger som kan omtales som enten «anti-elitistisk populisme», «ekskluderende populisme» eller «full populisme» (som både er antielitistisk og ekskluderende). Disse ulike formene for populistiske holdninger henger tett sammen med ulike partipreferanser. Studien viser også at slike holdninger henger tett sammen med tillit til mediene, og at velgerne dessuten ser ut til å bli litt mindre populistiske i løpet av valgkampen. En metodisk innvending mot denne analysen er at terskelen for å svare ja er «forholdsvis lav» (Aalberg et al., 2019, s. 127), noe som kan ha bidratt til høye nivåer av populisme. Enda viktigere i denne sammenhengen er at den ekskluderende populismen egentlig er en form for nasjonalisme. Indikatorene som brukes, handler utelukkende om innvandring og minoriteter, og kan derfor forklare det overraskende funnet at Høyres velgere skårer høyt på denne formen for populisme.

Anders Todal Jenssen (2021) forsøker å møte disse innvendingene i sin analyse av populistiske holdninger i den generelle befolkningen, basert på data fra den norske delen av European Values Study (EVS), som ble gjennomført i 2018. Ettersom populismens konseptuelle motsats er elitisme, er Todal Jenssen – i motsetning til mye av den internasjonale litteraturen på området – opptatt av at forekomsten av fenomenet også må undersøkes på en måte som gjør at folk må velge mellom populisme og elitisme, fremfor å kunne gi uttrykk for populistiske og elitistiske holdninger samtidig. For å redusere betydningen av «ja-siing» og øke validiteten sammenlignet med enkeltstående Likert-utsagn ble respondentene derfor bedt om å plassere seg på en 0–10-skala hvor ytterpunktene måler henholdsvis populisme og elitisme. Analysen tyder på at klare populistiske holdninger bare finnes hos et mindretall i Norge. Flertallet av befolkningen står nær midten og er verken klare populist eller elitister.

Populistiske holdninger er mest vanlige blant FrPs velgere, men også overrepresentert blant velgerne til Senterpartiet og Rødt. Dette mønsteret ligner resultatene for «anti-elite-populisme» i valgundersøkelsen i 2017 (Aalberg et al., 2019), men anslagene for utbredelsen av populisme er svært forskjellige. Jenssen legger dessuten vekt på at populisme ofte virker som en «holdningsforsterker»: Når populistiske tilbøyeligheter kombineres med en bestemt ideologisk plassering (venstre eller høyre), blir saksstandpunkter mer ekstreme i den tilsvarende retningen.

Forskning som eksplisitt undersøker ekstremistiske holdninger, er nesten ikke-eksisterende. En av de få studiene som finnes, viser at støtte til bruk av vold for å oppnå samfunnsendring er lite utbredt blant norske ungdommer, men at en liten minoritet forsvaret slik vold i stor eller svært stor grad (Haugstvedt & Bjørge, 2022). Sammenlignet med tidligere funn fra Ung i Oslo i 2015 (Vestel & Bakken, 2016) er andelen som totalt avviser vold, noe lavere, slik at flere befinner seg i en «gråson» hvor vold kan forsvares i liten eller noen grad. Blant dem som i stor eller svært stor grad forsvaret vold, er gutter, ungdom med foreldre født i utlandet og ungdom som oppgir islam som religion, overrepresentert, i tillegg til ungdom med generelt lavere tillit til andre, de som oftere har opplevd diskriminering fra både privatpersoner og offentlige myndigheter, de som oftere har brukt sterkere rusmidler, de som oftere har vært i kontakt med politiet for noe straffbart, og de som rapporterer noe svakere sosial støtte. Videre er det en klar overrepresentasjon av støtte til vold blant dem som har lest, delt eller spredd ekstremt materiale og konspirasjonsteorier, og blant dem som har vært i kontakt med radikale eller ekstreme grupper, i tråd med tidligere forskning som viser at kognitiv radikaliserings og eksponering for ekstremt innhold kan være nær knyttet til aksept for politisk vold (Levinsson et al., 2021; Wolfowicz et al., 2021).

Det er også få studier som ser på andre aspekter ved ekstremisme, slik som antidemokratiske holdninger. Et unntak er Dahlum et al. (2025), som utfordrer forestillingen om at demokrati og demokratiske normer har nær universell oppslutning i et «mønsterdemokrati» som Norge. Denne studien viser at norske borgere ikke er like sterke «vakthunder» for demokratiske normer som man kunne tro. Mange velgere reagerer bare moderat på konkrete normbrudd; det gjelder særlig unge (18–29 år), mindre utdannede, mer autoritært orienterte og mer rurale velgere. Men det finnes også en tydelig kjerne av «demokratiforsvarere», bestående av høyere utdannede, mindre autoritære og mer urbane velgere, som straffer normbrudd klart oftere og hardere. Når demokratiet som system blir eksplisitt avvist – for eksempel ved å bryte Grunnloven

eller «ofre demokratiet» – reagerer særlig disse gruppene kraftig, og norske velgere er mye mindre villige til å stemme på politikere som gir uttrykk for slike holdninger. Denne effekten er til stede på tvers av partiskillelinjer.

En av de få studiene som undersøker støtten til, og driverne bak, ulike typer holdninger, ser på forskjellen mellom unngåelse, intoleranse og politisk vold (Berntzen et al., 2024). I denne studien handler det riktignok om synet på politiske motstandere, ikke om innvandrere eller andre minoriteter, men igjen er funnene konsistente med det vi har beskrevet til nå. Mens litt under en tredjedel av respondentene oppgir at de ville bli moderat eller svært opprørt dersom et nært familiemedlem (for eksempel et svigerbarn) støttet partiet de føler seg mest fjernt fra (dvs. unngåelse), er det svært få som er intolerante – i form av vilje til å begrense motpartens rett til å drive vanlig politisk aktivitet – eller som støtter vold mot politiske motstandere. Et klart flertall mener at vold er helt uakseptabelt, og andelen som finner politisk vold akseptabelt, er svært lav. Studien viser også at disse holdningene – unngåelse, intoleranse og støtte til vold – i liten grad henger sammen med «vanlige» partipolitiske motsetninger, men primært drives av sterke følelsesreaksjoner (avsky og frykt) og spesifikke holdnings- og (mørke) personlighetstrekk, slik som et manikeisk syn på politikk, psykopati, machiavellisme og narsissisme.²

Den eksisterende empiriske forskningen gir altså en viss støtte til at nasjonalisme, populisme og ekstremisme bør betraktes som tre ulike fenomener, selv om det finnes noe overlap. Ingen av dem har støtte fra et flertall av befolkningen, men særlig ekstremisme er mye mindre utbredt enn både populisme og – særlig – nasjonalisme. Holdningene ser også ut til å henge sammen med litt ulike sosiodemografiske og politiske karakteristika, men det er verdt å minne om at vi fortsatt vet lite om ekstreme holdninger i den generelle befolkningen, og om hvordan både nasjonalisme og populisme henger sammen med ulike personlighetstyper. Og aller viktigst: Det er ingen studier – så vidt vi vet – som har forsøkt å måle omfanget av, og driverne bak, disse tre ulike holdningene basert på det samme datamaterialet.

Vårt teoretiske rammeverk

Vårt teoretiske rammeverk tar utgangspunkt i sosiodemografiske og sosioøkonomiske forhold samt personlighetstrekk. Vi har bevisst valgt

2 Et syn hvor man ser politikken som en kamp mellom «gode» og «onde» sider og bare én moralsk riktig vei.

forklaringer som ligger «langt unna» det vi ønsker å forklare, fordi vi anser dette som mer interessant enn å forklare noen holdninger (for eksempel nasjonalistiske holdninger) med andre holdninger (for eksempel autoritære tilbøyeligheter).

Sosiodemografiske kjennetegn strukturerer hvilke erfaringer folk gjør seg i arbeidsliv, familie og lokalmiljø, og dermed hvor tilbøyelige de er til å tolke verden gjennom konfliktlinjer som «innfødte vs. innvandrere» (nasjonalisme), «folk flest vs. elite» (populisme) eller «vi vs. fienden» (ekstremisme). Eldre kohorter har oftere vokst opp i mer etnisk homogene samfunn og kan derfor i større grad oppleve innvandring som et brudd med etablerte normer, noe som kan øke sannsynligheten for nasjonalisme (Heath & Richards, 2020). Samtidig kan økende alder også gi et sterkere ønske om orden og stabilitet, som kan virke dempende på eksplisitt ekstremisme, men ikke nødvendigvis på populistisk misnøye som uttrykkes innenfor det demokratiske systemet. Yngre kohorter er oftere vant til mangfold, men kan til gjengjeld være mer sympatiske til populisme og enkelte former for ekstremisme når de både har usikre livsløp (for eksempel midlertidige jobber, presset boligmarked og studiegjeld) og samtidig har svake institusjonelle bånd (løs eller manglende tilknytning til stabile arbeidsforhold, organisasjoner, fagforeninger, partier og andre kollektive støttestrukturer) (se Dolci, 2026; Mudde, 2014).

Kjønn og klassiske ressursvariabler som utdanning og inntekt henger også sammen med tilbøyeligheten til å støtte nasjonalisme, populisme og ekstremisme. Generelt forventes høyere utdanning å redusere både nasjonalisme, populisme og ekstremisme gjennom større politisk kunnskap, mer kontakt med mangfold og sterkere internalisering av demokratiske og liberale normer (Spruyt et al., 2016). Samtidig viser forskning at også mer ressurssterke grupper kan tolke politikken gjennom populistiske briller, slik at lav utdanning ikke er en nødvendig betingelse for populisme. Lav inntekt og økonomisk usikkerhet øker risikoen for å oppleve seg selv som «tapere» i globaliserings- og innvandringsprosesser (Steiner et al., 2024), noe som kan drive både innvandringsskepsis og populistisk antielitisme – og for noen, i kombinasjon med andre risikofaktorer (som svake institusjonelle bånd), også ekstremisme. Kjønnsforskjeller er viktige: Menn er generelt klart overrepresentert i ekstremistmiljøer (både på venstre- og høyresiden), noe som kan knyttes til høyere risikotoleranse, mer konfliktsøkende atferd og sterkere tilstedeværelse i kontroversielle subkulturer (Kimmel, 2017). Kvinner viser oftere lavere nasjonalisme og ekstremisme, men kan likevel ha betydelig populistisk misnøye knyttet til både politiske saker, manglende tillit og bestemte personlighetstrekk (Spierings & Zaslove, 2017; Rehus et al., 2024).

Arbeidsmarkedsposisjon og bosituasjon påvirker både eksponering for innvandring og opplevelsen av politisk og sosial kontroll. Arbeidsledige, personer på ulike trygdeordninger og de med ustabile jobber kan oppleve sterkere økonomisk utrygghet, noe som øker risikoen for å støtte både innvandringsrestriksjoner (for å «beskytte jobbene») og populistiske partier som lover å «ta de etablerte». For et mindretall kan langvarig marginalisering også drive dem i mer ekstremistiske retninger. Selvstendig næringsdrivende kan være mer følsomme for reguleringer og skatter, noe som kan gi en spesifikk variant av antielitistisk populisme (anti-byråkrati, anti-stat) uten nødvendigvis sterk nasjonalisme (Betz, 1993). Familie- og bosituasjon spiller også inn: Personer med barn kan være mer bekymret for kulturell og økonomisk fremtid og dermed mer positive til «lov og orden» og kontroll (som kan slå ut i nasjonalisme), mens de med stabil partner/bosituasjon ofte har sterkere sosiale bånd som kan virke dempende på ekstremisme.

Basert på disse resonnementene har vi utledet fire hypoteser om likheter og forskjeller når det gjelder hvordan sosiodemografiske og sosioøkonomiske forhold henger sammen med nasjonalisme, populisme og ekstremisme:

1. Felles mønster: Lav utdanning og svak økonomisk posisjon (lav inntekt, arbeidsledighet eller trygd) vil være positivt assosiert med nasjonalisme, populisme og ekstremisme.
2. Felles mønster, men med klar styrkevariasjon: Menn vil i større grad enn kvinner støtte alle tre typer holdninger, men kjønnsforskjellen forventes å være størst for ekstremisme, noe mindre for nasjonalisme og minst for populistiske holdninger.
3. Nasjonalisme vs. ekstremisme: Nasjonalisme vil i større grad være knyttet til alder (eldre kohorter) og familieorienterte trygghetsbehov (særlig blant foreldre), mens ekstremisme i sterkere grad vil være knyttet til marginaliserte livssituasjoner uavhengig av alder.
4. Populisme vs. ekstremisme: Populistiske holdninger vil være utbredt på tvers av flere sosiodemografiske grupper, men særlig blant yngre, mens eksplisitt ekstremisme i større grad vil konsentreres i grupper av enslige menn med lite ressurser (lav utdanning og svak arbeidsmarkedstilknytning).

I tillegg til sosiodemografi og -økonomi ser dette kapittelet på betydningen av personlighetstrekk. De personlighetstrekkene som inngår i studien, kan forstås som fire brede dimensjoner som ligger nær opptil Big Five-modellen (Gosling et al., 2003). Den første er en utadvendt dimensjon som fanger opp

grad av sosial energi, kontaktbehov og taletrang. Den andre er emosjonell sårbarhet / nevrotisisme som er knyttet til nervøsitet, bekymring og følelsemessig ustabilitet. Den tredje dimensjonen, åpenhet, beskriver grad av fantasi, originalitet og kognitiv nysgjerrighet. Den fjerde og siste dimensjonen kombinerer aspekter ved planmessighet og omgjengelighet, ved at den både fanger opp det å arbeide grundig og effektivt, og det å være hensynsfull overfor andre. Antakelsen i dette kapittelet er at disse fire personlighetstrekkene henger sammen med politiske preferanser fordi de reflekterer relativt stabile måter å oppfatte verden, tolke trusler og vurdere sosial endring på, og dermed gjør enkelte ideologier, slik som nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme, mer tiltrekkende enn andre.

Åpenhet og emosjonell sårbarhet / nevrotisisme ser ut til å ha de tydeligste koblingene til de tre ideologiene vi studerer. Lav åpenhet henger gjerne sammen med preferanse for tradisjonelle, konforme løsninger, samt nasjonalistiske holdninger, slik som skepsis til eller fiendtlighet overfor «ut-grupper» som innvandrere og minoriteter (Sibley & Duckitt, 2008; Stankov, 2021). Den samme lave åpenheten nevnes også i forskning som ser på støtte til politisk og voldelig ekstremisme (Obaidi et al., 2024; 2025). Personer med lav åpenhet er mer tilbøyelige til svart-hvitt-tenkning og søker etter enkle forklaringer, noe som gjør det lettere å omfavne nasjonalistiske narrativer om at «vår kultur» er truet, og – for et lite mindretall – vold som legitimt virkemiddel for å bevare denne kulturen (Zmigrod, 2020; Stankov, 2021). Nevrotisisme ser ut til å forsterke disse tilbøyelighetene, fordi høy grad av engstelse gjør opplevde trusler, sterk følelse av urettferdighet og eksistensiell usikkerhet mer overveldende. Studier finner at lav emosjonell stabilitet, slik som frykt, uro og langvarig opplevelse av urett, er knyttet til en sterkere følelse av at egen gruppe er truet, og mer støtte til ekstreme tiltak, inkludert vold for å beskytte egen gruppe eller «ta landet tilbake» (Hirschberger et al., 2016; Corner et al., 2021).

Utadvendthet og kombinasjonen av planmessighet og omgjengelighet ser ut til først og fremst å svekke eller forsterke hvordan slike holdninger uttrykkes, mer enn å skape dem (Perry & Sibley, 2012; Duckitt & Sibley, 2010). Høy ekstroversjon øker sannsynligheten for å bli aktivt engasjert i konvensjonell, ikke-voldelig politisk aktivisme gjennom nettverk, mobilisering og gruppetilhørighet (Mondak et al., 2010), og henger derfor i mindre grad sammen med dagens voldsforherligende ekstremisme, som i større grad utspiller seg i subkulturelle, anonyme nettfora (se også kapittel 2 og 11). Høy planmessighet og hensynsfullhet tenderer til å henge sammen med prososialitet og normlydighet, noe som ofte beskytter mot både nasjonalistisk innvandringsfiendtlighet og illegitim bruk av politisk vold (Perry & Sibley, 2012). Samtidig kan

den samme pliktfølelsen og effektiviteten – når den kobles til lav åpenhet og sterke moralske overbevisninger – også gi et sterkt engasjement for å håndheve nasjonale grenser, støtte autoritære ledere eller i ytterste konsekvens gjennomføre voldelige aksjoner som oppleves som moralsk nødvendige for å forsvare gruppen (Atran & Ginges, 2012; Mooijman et al., 2018).

Basert på disse resonnementene har vi også her utledet følgende fire hypoteser om likheter og forskjeller når det gjelder hvordan personlighetstrekk påvirker henholdsvis nasjonalisme, populisme og ekstremisme:

1. Felles mønster: Lav åpenhet vil være positivt assosiert med alle tre typer holdninger – nasjonalistiske, populistiske og ekstreme – fordi personer med dette personlighetstrekket foretrekker enkle, tradisjonelle og svart-hvitt-forklaringer som lover å beskytte en kjent «inn-gruppe» mot kulturelle og symbolske trusler.
2. Felles mønster: Emosjonell sårbarhet / nevrotisme vil være positivt assosiert med alle tre typer holdninger – nasjonalistiske, populistiske og ekstreme – fordi personer med denne personligheten lettere opplever urettferdighet, usikkerhet og trussel som noe akutt og overveldende, og derfor tiltrekkes av ideologier som lover beskyttelse og kontroll.
3. Nasjonalisme vs. ekstremisme: Høy planmessighet/omgjengelighet vil være sterkere positivt knyttet til nasjonalisme enn til ekstremisme fordi pliktfølelse og normorientering oftere kanaliseres inn i konvensjonell, lovlig støtte til «lov og orden» og strenge grenser enn i brudd på lover gjennom politisk vold.
4. Ekstremisme vs. populisme: Lav utadvendthet vil være sterkere positivt knyttet til ekstremisme enn til populisme fordi mer innadvendte personer i større grad kan utvikle og opprettholde radikale overbevisninger i lukkede miljøer og på nett, uten å søke bred, sosial og offentlig mobilisering slik mer utadvendte typisk gjør.

Våre data

Dataene i dette kapittelet kommer fra en landsrepresentativ spørreundersøkelse gjennomført i mai og juni 2022.³ Undersøkelsen ble gjennomført som en

3 Undersøkelsen var en del av NFR-prosjektet «Ytre høyre på nett og samfunnets motstandskraft» (FREXO), et samarbeid med Institutt for samfunnsforskning (ISF) og Senter for ekstremismeforskning (C-REX) ved Universitetet i Oslo. Se her for en oversikt over publikasjoner knyttet til dette prosjektet: <https://www.samfunnsforskning.no/prosjekter/aktive/frexo/>

webundersøkelse av Verian (tidligere Kantar). 2024 respondenter ble trukket fra deres webpanel, som er et stort panel av personer som har sagt seg villige til å delta i spørreundersøkelser. Medlemmene av panelet blir invitert ved tilfeldig uttrekk og kan ikke selv melde seg på hver enkelt undersøkelse. Utvalget i undersøkelsen ble trukket fra panelet ved hjelp av stratifiserte trekk, slik at det skulle ligne mest mulig på befolkningen når det gjelder kjønn, alder, utdanning og bosted.

For å måle holdninger til ulike aspekter ved ytre høyre-ideologi lot vi respondentene ta stilling til en lang rekke påstander, som deretter ble slått sammen til tre indekser. Alle påstandene ble besvart ved hjelp av en skala fra 0 (helt uenig) til 6 (helt enig). Vi gjennomførte en faktoranalyse som ga tre faktorer som samsvarte med tre ideologiske dimensjoner (se tabell 8.1 i appendiks). De følgende påstandene inngikk i hver av de ideologiske dimensjonene, og vi har snudd variablene slik at alle spørsmålene som inngår i en dimensjon, går samme vei:

- Nasjonalisme: (1) Innvandring utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart. (2) Vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge (snudd).
- Populisme: (1) Politikerne bryr seg ikke om hva folk som jeg mener. (2) Folk som meg har gode måter å påvirke det myndighetene gjør på (snudd). (3) Det norske demokratiet fungerer godt (snudd). (4) Politikerne i Norge handler i tråd med folkeviljen (snudd).
- Høyreekstremisme: (1) Det burde bare bo mennesker med hvit hudfarge i Norge. (2) Det er greit å bruke vold for å forsvare norsk kultur. (3) Vold mellom ulike etniske eller religiøse grupper er stort sett uunngåelig. (4) Norge er i ferd med å bli et lovløst samfunn.

Spørsmålene om nasjonalisme og populisme er enten direkte kopier eller modifiserte varianter av tilsvarende spørsmål i norske og internasjonale holdningsundersøkelser. Nasjonalisme er målt med ett positivt og ett negativt formulert spørsmål for å unngå metodiske effekter knyttet til «ja-siing». Selv om vi ikke følger Todal Jenssens oppfordring om å måle populisme på en annen måte enn gjennom enkeltstående Likert-utsagn, og dermed redusere betydningen av «ja-siing», er populismedimensjonen målt med tre spørsmål som er snudd. Dette innebærer at eventuell ja-siing vil gjøre respondentene mindre, og ikke mer, populistiske enn de egentlig er. Når det gjelder ekstremisme, er begge spørsmålene som omhandler vold, hentet fra en studie som ser på holdninger

blant medlemmer av den britiske muslimfiendtlige gruppen English Defence League (Goodwin, 2013). Påstanden om at Norge bare er for hvite personer, er introdusert av oss for å koble ekstremismen tydeligere til høyreorienterte perspektiver, mens formuleringer av typen «Norge er i ferd med å bli et lovløst samfunn» ofte brukes i forskning på det som kalles «høyreorientert autoritarianisme» for å fange opp kombinasjonen av en sterk opplevelse av trussel og støtte til mer repressiv myndighetsutøvelse. Alle ekstremismeutsagnene er positivt formulert, slik at høyere verdi betyr mer ekstremisme. Disse påstandene er imidlertid såpass ekstreme at vi i liten grad mistenker noen effekt av (ubevisst) ja-siing.

Det er minst to typiske innvendinger mot vår tilnærming. Den første handler om at vi har et begrenset antall indikatorer. Ideelt sett skulle vi hatt med noen spørsmål om minoriteter for å studere andre aspekter ved ekskluderende nasjonalisme enn holdninger til innvandring, og noen spørsmål om demokrati for å måle enda flere aspekter ved ekstremisme. Selv om dette kunne gjort analysene enda mer solide, har tidligere studier vist at slike indikatorer korrelerer sterkt med dem vi allerede har med (se for eksempel Aalberg et al., 2019, s. 110). Forskjellene ville dermed sannsynligvis vært marginale. Den andre innvendingen handler om at påstandene kan tolkes på andre måter enn det vi gjør. Er det nødvendigvis nasjonalistisk å mene at det skal bli vanskeligere for innvandrere å få adgang til Norge? Og er det (høyre)ekstremt å mene at vold mellom ulike etniske eller religiøse grupper stort sett er uunngåelig, når religion og etnisitet spiller en rolle i mange væpnede konflikter? Isolert sett kan svaret på begge disse spørsmålene være nei. Det er nettopp derfor vi benytter oss av flere indikatorer og undersøker mønstrene i hva folk svarer på de ulike spørsmålene. Det er mønstrene som danner grunnlaget for hvor vi plasserer en person på en nasjonalisme-, populisme- og høyreekstremismeskala, ikke et enkelt svar. Og disse mønstrene er, slik faktoranalysen viser, tydelige – og viser for eksempel at de som mener vold mellom grupper er uunngåelig, også mener at Norge bare bør være for hvite.

Regresjonsanalysene inkluderer både sosiodemografiske og sosioøkonomiske variabler og personlighetstrekk som uavhengige variabler. Kjønn har to verdier (kvinne og mann).⁴ Alder er delt i fire kategorier som henger sammen med ulike livsfaser og generasjoner: unge voksne under 30 (Generasjon Z), tidlig voksenliv 30–44 (Generasjon Y eller millennials), voksenliv 45–59

4 Dette var de to eneste svarmulighetene i undersøkelsen. Dessuten er andelen respondenter som krysser av for annet, ofte for liten til å kunne gjennomføre statistiske analyser.

(Generasjon X) og alderdom over 60 (etterkrigsgenerasjonen eller «baby boomers» (voksenliv er referansekategori). Utdanning er delt i tre kategorier: ikke høyere utdanning, høyere utdanning og lang høyere utdanning, med midtkategorien som referansekategori. Inntekt er også delt i tre kategorier: under 400 000, 400 000–700 000 og over 700 000 i brutto årsinntekt, med midtkategorien som referansekategori. Livsopphold skiller mellom selvstendig næringsdrivende, alderspensjonist, elev/student, arbeidsledig, annen type trygd og referansekategorien «inntektsgivende arbeid for livsopphold (dvs. heltid/deltid)». Bosituasjon skiller mellom å bo alene, bo med samboer og barn, bare med barn, «annet» og referansekategorien «bo med samboer». Referansekategorien er valgt med utgangspunkt i hva som er mest vanlig, og/eller fordi vi har valgt en konservativ tilnærming, for eksempel ved å unngå sammenligninger mellom to ekstremverdier (lav utdanning mot lang høyere utdanning).

Personlighetstrekk er målt gjennom 15 ulike påstander, som deretter har dannet grunnlaget for en faktoranalyse (se tabell 8.2 i appendiks). Denne faktoranalysen ga oss fire faktorer som måler henholdsvis utadvendthet, en emosjonell sårbarhet/nevrotisme-faktor, en åpenhetsfaktor samt en kombinert planmessighet/omgjengelighet-faktor.⁵ I noen psykologiske studier brukes gjerne 40–60 påstander som utgangspunkt for å vurdere en enkeltpersons personlighetstrekk, men forskning har også vist at man kan få relativt presise resultater med to indikatorer per dimensjon (Gosling et al., 2003).

Våre empiriske funn

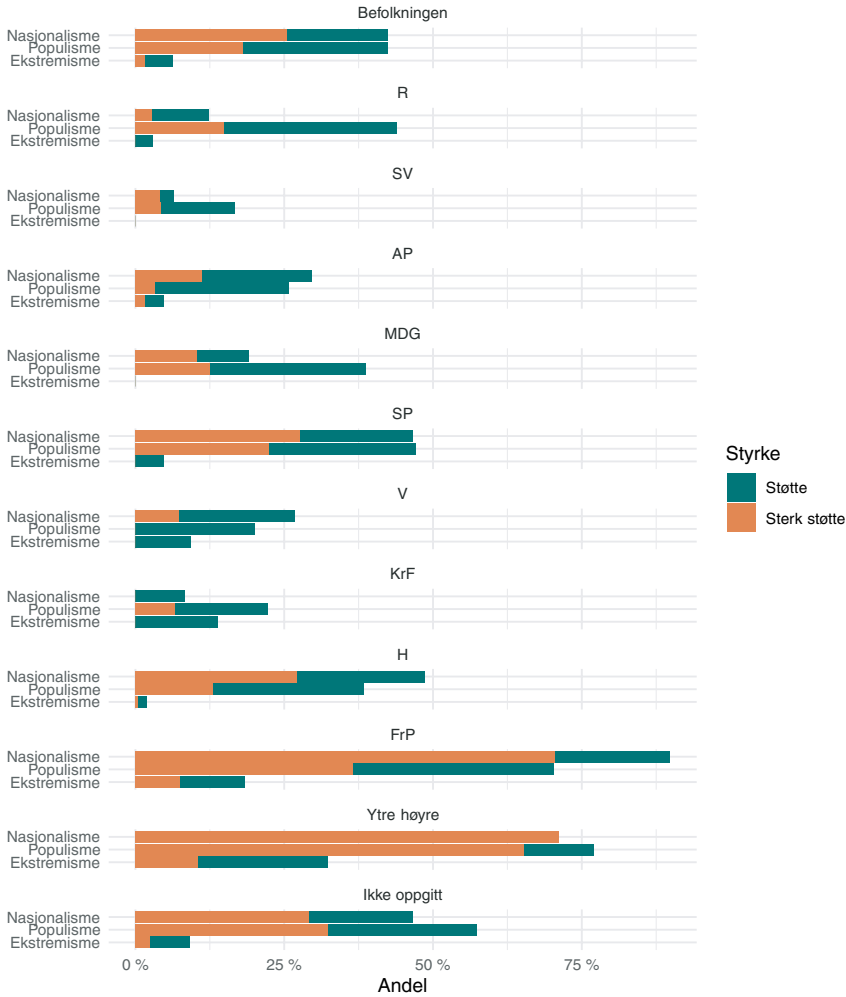
Analysen viser at de tre holdningene henger sammen i den forstand at dersom man har én av dem, er det relativt stor sannsynlighet for at man også har de andre. Dette overlappet er størst mellom nasjonalisme og

5 Et viktig poeng er at vi, i motsetning til Big Five-teorien, har en kombinert planmessighet/omgjengelighet-faktor. Det som dermed mangler, er en ren omgjengelighet-dimensjon, skilt fra planmessighet/samvittighetsfullhet. I Big Five-forskningen er omgjengelighet (varme, tillit, empati, fravær av «tøffhet») særlig viktig fordi den henger tett sammen med sosial dominansorientering, fiendtlighet mot «ut-grupper» og støtte til harde hierarkier, mens planmessighet handler mer om orden, plikt og selvkontroll. Når disse trekkene slås sammen til én faktor, blir det vanskelig å vite om eventuelle sammenhenger med nasjonalisme, populisme og ekstremisme først og fremst drives av «tøffhet / lav empati» eller av «pliktfølelse/strukturbehov». Dette gjør tolkningen mer forsiktig: Sterke effekter av planmessighet/omgjengelighet kan i realiteten skjule at det er *lav omgjengelighet* (tøffhet, lav hensynsfullhet) som driver fiendtlig innvandringsmotstand og ekstremisme, eller om det faktisk er *høy planmessighet* (orden, kontroll) som kanaliserer engasjementet inn i mer konvensjonelle, lovlige uttrykk.

høyreekstremisme (0,61), mindre mellom nasjonalisme og populisme (0,43) og minst mellom populisme og høyreekstremisme (0,38). Samtidig er det stor forskjell i utbredelsen av nasjonalistiske og populistiske holdninger, på den ene siden, og ekstreme holdninger, på den andre. Spørsmålene som ble brukt til å måle de ulike ideologiene, ble stilt på en sjupunkts skala, hvor tre er midtpunktet. Figur 8.1 viser andelen av alle i Norge som enten støtter svakt (mer enn tre, til og med fire) eller støtter sterkt (over fire) de ulike holdningene. Med et relativt inkluderende mål (både svak og sterk støtte) er det litt over 40 prosent av befolkningen som har populistiske og nasjonalistiske holdninger. Legger vi til grunn et mer konservativt mål (bare de som uttrykker sterk støtte), synker andelene: 18 prosent har sterke populistiske holdninger, og 26 prosent har sterke nasjonalistiske holdninger. For ekstremisme er bildet et helt annet. Her er det bare seks prosent av befolkningen som har ekstreme holdninger hvis vi legger til grunn et inkluderende mål. Hvis vi er mer konservative i anslaget og begrenser oss til dem med et gjennomsnitt på mer enn fire, er det svært få (1,6 prosent) som har ekstreme holdninger.

Ser vi nærmere på hvilke partier som har flest nasjonalister, populistere og ekstremister blant sine velgere, er det få overraskelser (se figur 8.1). Nasjonalisme er klart sterkest forankret hos Fremskrittspartiets (FrP) velgere og ytterpartier på høyresiden, men finnes også i Høyre, Senterpartiet og velgere uten partipreferanse, mens den er langt mindre utbredt på venstresiden – hos Rødt, Sosialistisk Venstreparti (SV), Arbeiderpartiet (Ap) og Miljøpartiet De Grønne (MDG) – og relativt sjelden hos Kristelig Folkeparti (KrF) og Venstre. Populistiske «folk mot elite»-holdninger er bredere fordelt og forekommer både hos FrP, Senterpartiet og de som ikke har oppgitt noen partipreferanse, men også i Høyre og MDG samt i noe grad hos Rødt, mens de er svakere på den mer etablerte venstresiden (særlig SV og Ap) og blant Venstre- og KrF-velgere. Høyreekstreme holdninger er derimot mer konsentrert: De er tydeligst blant velgere ytterst til høyre og i noe mindre grad hos FrP, mens de nesten ikke forekommer i partiene på venstresiden (med unntak av en liten andel blant Aps velgere) og bare i svært liten grad blant Høyre, Venstre og KrF-velgere, samt de som ikke har oppgitt noen partipreferanse.

De tre ulike holdningstypene har ikke bare ulik utbredelse, de har også tydelige, men delvis ulike sosiale og psykologiske profiler. For det første kjennetegnes de som har nasjonalistiske holdninger, særlig av lav åpenhet (se figur 8.2). De som skårer høyt på nasjonalisme, fremstår med andre ord

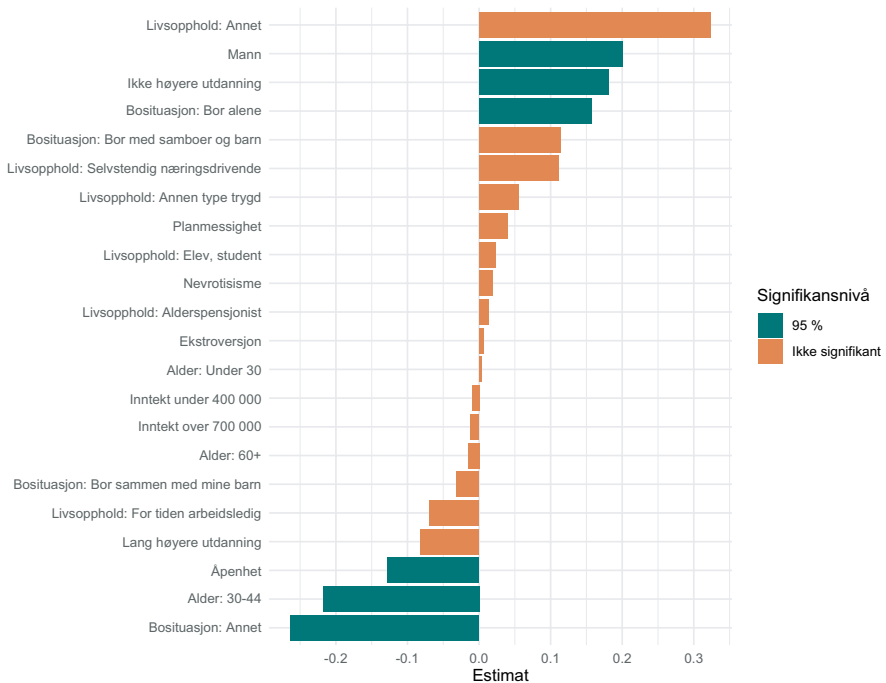
Figur 8.1: Støtte til ulike holdninger i hele befolkningen og blant partienes velgere (n = 2024).

Forklaring: Ekstremisme i figuren betyr høyreekstremisme. Oppslutning om de ulike partiene i utvalget vi studerer, er som følger: Rødt = 6,6 prosent, SV = 11,3 prosent, Ap = 19 prosent, MDG = 5,6 prosent, Sp = 16,2 prosent, Venstre = 5,3 prosent, KrF = 2,2 prosent, Høyre = 21,5 prosent, FrP = 11,1 prosent og ytre høyre-partiene = 0,8 prosent. I analysen brukes en additiv indeks bestående av indikatorene som inngår i faktoren. «Støtte» betyr at personen skårer mer enn 3 og mindre enn 4 på en skala fra 0 til 6, mens «sterk støtte» er mer enn 4. Ytre høyre er en samlegruppe bestående av partiene Alliansen, Norgesdemokratene og Selvstendighetspartiet.

som mindre åpne for nye erfaringer, idéer og sosial og kulturell endring. Slike holdninger er også vanligere blant menn, personer uten høyere utdanning

og dem som bor alene. Nasjonalisme er derimot svakere blant personer som skårer høyt på åpenhet, og blant kvinner og unge voksne (30–44 år). De med lang høyere utdanning er enda mindre nasjonalistiske enn dem som har kortere høyere utdanning, men dette funnet er ikke statistisk signifikant i våre analyser.

Samlet peker dette mot at nasjonalistiske holdninger er sterkest blant mid-delaldrende menn uten høyere utdanning, som bor alene og i liten grad er åpne for endringer – mens både høyere utdannede, kvinner og yngre voksne i større grad tar avstand fra ekskluderende nasjonalisme. Forskjellen mellom disse to «arketypene» er ganske betydelig: Førstnevnte gruppe er nesten to og en halv gang mer nasjonalistisk enn sistnevnte (se figur 8.5 i appendiks).

Figur 8.2: Regresjonsanalyse med nasjonalisme som avhengig variabel.

Forklaring: I analysen brukes faktorskåren og ikke verdien på den additive indeksen.

Populistiske holdninger har en annen profil (se figur 8.3). Her ser vi en positiv sammenheng med det å være i etableringsfasen, nemlig blant unge

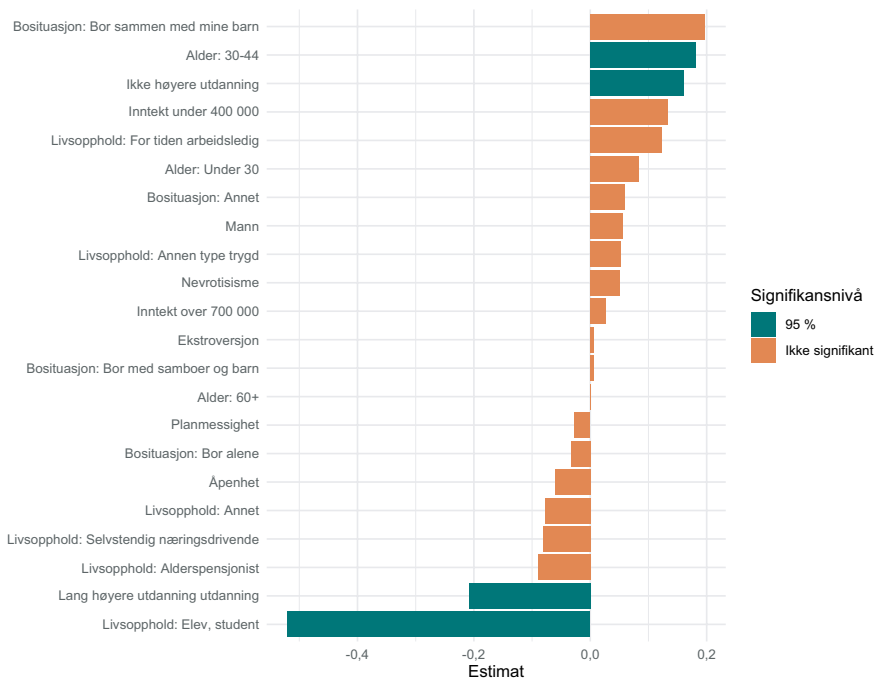
voksne (30–44 år). I tillegg henger populisme – i likhet med nasjonalisme – sammen med det å ha lav utdanning. For populisme er det dessuten slik at det å ha lang høyere utdanning eller være student gjør en person enda mindre populistisk sammenlignet med dem som «bare» har høyere utdanning. Populisme ser også ut til å være mer utbredt blant dem som bor alene med barn, og som har lav inntekt, selv om disse sammenhengene ikke er signifikante i våre analyser. Kjønnforskjellen er heller ikke signifikant, selv om menn tenderer mot å være litt mer populistiske, noe som tyder på at populisme er et mer kjønnsnøytralt fenomen enn både nasjonalisme og ekstremisme.

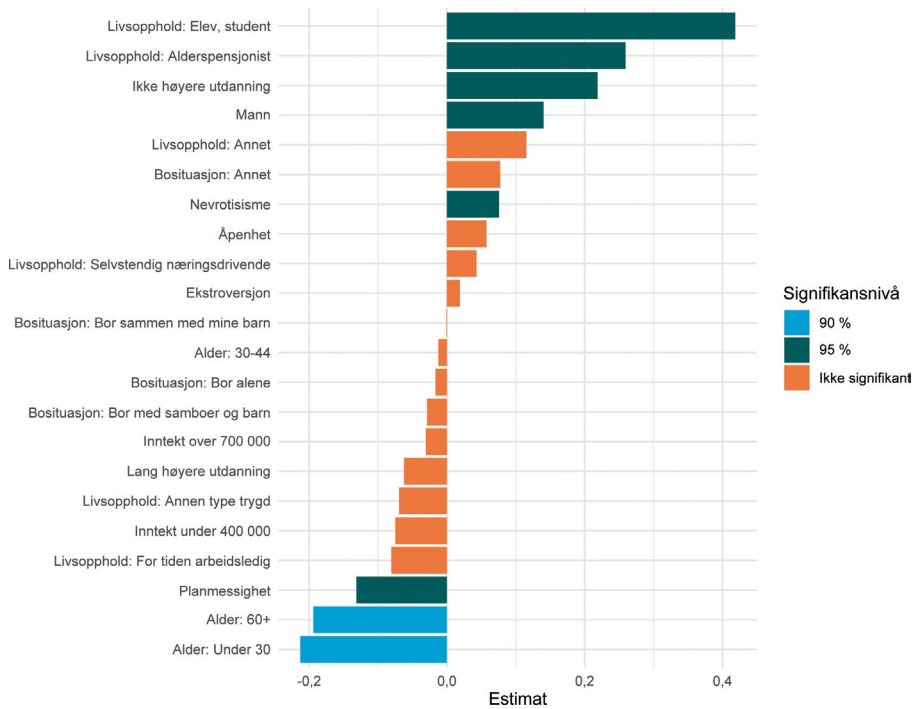
Ettersom ingen av personlighetstrekkene slår ut for populisme, kan vi derfor konkludere med at populisme primært appellerer til personer i en presset livsfase – uavhengig av personlighetstrekk – der begrensede ressurser møter et kombinert ansvar for jobb, økonomi, bolig og familie. Forskjellen mellom «arketypene» her – det vil si en tidlig voksen med lav utdanning og lav inntekt som bor alene med barn, sammenlignet med en voksen med lang høyere utdanning som bor alene – er mindre enn tilfellet er for nasjonalisme, men likevel av substansiell betydning. Førstnevnte er nesten 50 prosent mer populistisk enn sistnevnte (se figur 8.5 i appendiks).

Ekstreme holdninger har en sammensatt og mer «kantet» profil (se figur 8.4). De korrelerer positivt med det å være mann, ha lavere utdanning, være pensjonist eller student, og det å skåre høyt på nevrotisme – og til en viss grad med åpenhet, selv om sistnevnte ikke er signifikant. På motsatt side er ekstremisme negativt forbundet med det å være planmessig, kvinne, ung voksen (under 30 år) eller eldre (over 60 år).

Her oppstår et tilsynelatende paradoks: Det å være pensjonist og student øker sannsynligheten for ekstreme holdninger, samtidig som det å være ung voksen (under 30 år) og gammel (over 60 år) generelt sett henger sammen med mindre ekstremisme. En rimelig tolkning er at det ikke er biologisk alder i seg selv, men bestemte livssituasjoner og roller innenfor aldersgruppene som betyr mest. De fleste studenter er unge, men ikke alle unge er studenter; mange unge er i jobb eller lærlingeløp og ser ut til å være mindre ekstreme.⁶ Studentrollen kan innebære mer eksperimentering, politisk søking og løsere institusjonelle

6 Forskningen til Nina Høy-Petersen (2022) minner oss imidlertid på at unge også kan være flinkere til selvregulering – og dermed i mindre grad gir uttrykk for sine ekstreme sympatier enn (svært) gamle personer gjør.

Figur 8.4: Regresjonsanalyse med høyreekstremisme som avhengig variabel.

Forklaring: I analysen brukes faktorskåren og ikke verdien på den additive indeksen.

Når det gjelder de variablene som ikke er signifikante, særlig inntekt og ekstroversion, er fraværet av effekter også interessant. Det antyder at støtten til nasjonalisme, populisme og ekstremisme i dette materialet ikke primært skiller mellom «rike» og «fattige», eller mellom mer og mindre utadventde personer, men snarere langs akser knyttet til utdanning, kjønn, livsfase og – i noen tilfeller – bosituasjon og bestemte personlighetstrekk som åpenhet, planmessighet og nevrotisme.

Fikk hypotesene støtte?

Analysene viser et tydelig, men ikke fullt ut felles sosioøkonomisk mønster på tvers av de tre holdningstypene. Lav utdanning er konsekvent positivt assosiert med nasjonalisme, populisme og ekstremisme, og hypotesen om utdanning som en felles forklaringsfaktor får dermed god støtte. Derimot finner vi ikke klare, signifikante effekter av svak økonomisk posisjon (lav inntekt,

arbeidsledighet/trygd). Hypotesen om et felles mønster der både lav utdanning og svak økonomi driver alle tre holdningene, får derfor bare delvis støtte – utdanning treffer godt, økonomi gjør det ikke.

At utdanning «treffer», mens økonomi ikke gjør det, kan forstås som at de ideologiske mønstrene i datamaterialet først og fremst er kulturelle og kognitive, ikke materielle. Utdanning skiller mennesker langs forhold som handler om kognitive ferdigheter (Ritchie & Tucker-Drob, 2018) og kosmopolitiske normer (Stubager, 2008) – og dermed hvor attraktivt det oppleves med enkle, ekskluderende «vi-dem»-fortellinger. Lav utdanning kan innebære en dårligere evne til å håndtere politisk kompleksitet og, naturlig nok, mindre kontakt med liberale akademiske miljøer, noe som gjør nasjonalisme, populisme og ekstremisme mer plausible og legitime. Når det gjelder inntekt, er forskjellene i Norge – sammenlignet med mange andre land – relativt begrensede, fordi skattesystemet og velferdsordningene bidrar til å jevne ut økonomiske ulikheter, og mange med lav inntekt er ikke nødvendigvis sosialt marginaliserte (for eksempel studenter). Misnøye er dessuten ofte relativ og subjektiv heller enn direkte knyttet til objektivt inntektsnivå. Dermed fanger inntektsmål i tverrsnitt dårlig opp opplevd urettferdighet og følelse av statustap, mens utdanning fungerer som en langt mer stabil indikator på de kulturelle og kognitive skillene som faktisk strukturerer disse holdningene.

Når det gjelder sosiodemografiske forhold, stemmer bildet for kjønn godt med forventningen om at menn i større grad enn kvinner støtter både ekstremisme, nasjonalisme og populisme. Kjønnsforskjellene er dessuten størst for ekstremisme, svakere for nasjonalisme og minst for populisme, hvor de ikke engang er signifikante. Her får hypotesen derfor god støtte. Hypotesen om at nasjonalisme i større grad skal knyttes til eldre kohorter og familieorienterte trygghetsbehov, mens ekstremisme skal henge mer sammen med marginaliserte livssituasjoner uavhengig av alder, får derimot bare delvis støtte. Ekstremisme er riktignok knyttet til bestemte sosiale roller og livssituasjoner snarere enn kronologisk alder i seg selv, og nasjonalisme er mer utbredt blant voksne (Generasjon X) enn blant unge voksne (Generasjon Y), men vi finner ikke støtte for at foreldre- eller familieorienterte trygghetsbehov særskilt driver nasjonalisme.

Hypotesen om at populistiske holdninger vil være mer utbredt på tvers av flere sosiodemografiske grupper, men særlig fremtredende blant yngre, mens eksplisitt ekstremisme i større grad vil konsentreres i grupper av enslige menn med lite ressurser (lav utdanning og svak arbeidsmarkedstilknytning), får også bare delvis støtte. På den ene siden er det riktig at populisme er mindre knyttet

til kjønn og alder, selv om populistiske holdninger er litt mer utbredt blant tidlig voksne. På den andre siden viser analysen at populistiske holdninger muligens henger sammen med en spesifikk og krevende livsfase som ikke var eksplisitt beskrevet i hypotesen: unge voksne med lav inntekt som bor alene med barn. For ekstremisme finner vi tydelig at menn med lavere utdanning og marginaliserte eller overgangspregede livssituasjoner (særlig pensjonister og studenter) er mest ekstreme, men resultatene gir ikke støtte til antakelsen om at enslighet og svak arbeidsmarkedstilknytning i seg selv er klare, signifikante risikofaktorer.

For de psykologiske disposisjonene er resultatene mer avvikende fra hypotesene. Antakelsen om at lav åpenhet skulle være positivt assosiert med alle tre typer holdninger, får kun støtte når det gjelder nasjonalisme. For populisme har ingen av personlighetstrekkene signifikante effekter, og hypotesen om lav åpenhet som felles driver faller dermed bort. For ekstremisme ser vi heller ikke en klar effekt av lav åpenhet; snarere antyder analysene en (ikke-signifikant) positiv sammenheng med høyere åpenhet. Samlet sett undergraver dette forestillingen om lav åpenhet som et felles personlighetsgrunnlag for nasjonalisme, populisme og ekstremisme, og peker i stedet mot at lav åpenhet er spesifikt knyttet til nasjonalistisk – ikke ekstremistisk – orientering.

Hypotesen om at nevrotisme skulle være positivt assosiert med alle tre holdningstyper, får også bare delvis støtte. For ekstremisme er det klare funn: Høy nevrotisme øker sannsynligheten for ekstreme holdninger. Dette harmonerer godt med ideen om at emosjonelt sårbare personer lettere opplever urettferdighet, trussel og kaos, og dermed kan tiltrekkes av mer ekstreme ideologier. For nasjonalisme og populisme ser vi imidlertid ikke et tilsvarende mønster. Dermed støttes hypotesen kun for ekstremisme; det er ikke grunnlag for å snakke om et felles mønster på tvers av alle tre.

Når det gjelder planmessighet og omgjengelighet, finner vi ingen støtte for hypotesen om at høy planmessighet/omgjengelighet skulle være sterkere positivt knyttet til nasjonalisme enn til ekstremisme. Tvert imot er planmessighet negativt assosiert med ekstreme holdninger, noe som er konsistent med en tolkning der pliktoppfyllelse, struktur og normorientering virker som en buffer mot støtte til politisk vold og ekstremt tankegods. For nasjonalisme fremstår verken planmessighet eller omgjengelighet som særskilte, positive drivere; hovedforklaringen ligger i lav åpenhet, kjønn, alder, utdanning og bosituasjon. Dermed kommer hypotesen til kort: Vi finner verken en positiv sammenheng mellom planmessighet og nasjonalisme eller et mønster der pliktfølelse og normorientering kanaliseres selektivt inn i «konvensjonell» nasjonalisme, snarere enn i mer normbrytende ekstremisme.

Til slutt får hypotesen om at lav ekstroversjon skulle være sterkere positivt knyttet til ekstremisme enn til populisme, heller ingen støtte. Analysene viser at ekstroversjon ikke har noen signifikant effekt på noen av de tre holdningstypene. Dette undergraver forestillingen om ekstremisme som primært et «innadventt» fenomen som utvikles og vedlikeholdes i lukkede miljøer og på nett, i kontrast til populisme som antas å være mer sosialt og mobiliseringsorientert. I dette materialet ser verken høy eller lav ekstroversjon ut til å være en sentral psykologisk skillelinje mellom nasjonalisme, populisme og ekstremisme; forskjellene går snarere langs akser som åpenhet, planmessighet og nevrotisme, og langs sosiale skillelinjer som utdanning, kjønn og livsfase.

Konklusjon

Dette kapittelet har vist at nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme på den ytterste høyre fløy verken er synonyme fenomener eller uttrykk for én samlet «ekstrem» holdning, men distinkte ideologiske orienteringer med ulik utbredelse, ulik sosial forankring og delvis ulike psykologiske profiler. I stedet for å forstå motstand mot innvandring, misnøye med demokratiet og støtte til udemokratiske eller voldelige virkemidler som deler av én og samme holdningspakke viser våre analyser at de – til tross for noen likheter – er forskjellige fenomener.

Empirisk ser vi for det første at nasjonalistiske og populistiske holdninger er relativt utbredt, mens høyreekstreme holdninger er relativt marginale. Rundt fire av ti har i noen grad nasjonalistiske eller populistiske tilbøyeligheter dersom vi legger en relativt inkluderende definisjon til grunn; andelen med sterk støtte til slike holdninger er en god del lavere. Ekstremisme skiller seg klart ut: Selv med en lav terskel finner vi kun et lite mindretall med ekstreme holdninger, og med en strengere definisjon er det svært få som systematisk forsvarer vold, raserenhet eller et svært pessimistisk bilde av samfunnsutviklingen. Dette bekrefter inntrykket fra tidligere norsk og internasjonal forskning: Antidemokratiske og voldelige holdninger finnes, men er langt mindre utbredt enn både nasjonalistisk innvandringsmotstand og populistisk systemkritikk.

For det andre viser analysene at de tre holdningstypene har delvis overlappende, men også tydelig ulike sosiale profiler. Lav utdanning går igjen som en felles forklaringsfaktor på tvers av nasjonalisme, populisme og ekstremisme, noe som antyder at støtten til ytre høyre i hovedsak er kulturell og kognitiv – knyttet til håndtering av kompleksitet, eksponering for mangfold og internalisering av demokratiske normer – snarere enn rent materiell (se også Bjånesøy

& Ivarsflaten, 2024). Det er få tegn til at svak økonomisk posisjon i seg selv systematisk driver noen av de tre holdningene.

Kjønn og livsfase skaper også forskjeller. Menn er mer tilbøyelige enn kvinner til å støtte nasjonalisme og særlig ekstremisme, mens populisme i større grad fremstår som kjønnsnøytral. Nasjonalisme er sterkest blant middelaldrende menn uten høyere utdanning som bor alene, mens populisme i større grad er knyttet til pressede livsfaser – særlig blant yngre voksne i etableringsfasen med begrensede ressurser og stort ansvar. Ekstremisme ser på sin side ut til å være mest knyttet til bestemte sosiale roller og overgangssituasjoner, som pensjonisttilværelse eller studier, snarere enn å være direkte knyttet til kronologisk alder eller en entydig «ungdomseffekt». Dette underbygger antakelsen om at marginalisering og opplevelse av tap av kontroll kan være viktigere enn alder i seg selv for å forstå hvem som tiltrekkes av mer ekstreme ideer.

Når det gjelder personlighet, finner vi at de psykologiske driverne bak de tre holdningstypene ikke er så like som deler av litteraturen kunne tilsi. Lav åpenhet fremstår som en klar og spesifikk driver for nasjonalistiske holdninger, men ikke for populisme, og bare svakt – og ikke signifikant – for ekstremisme. Nevrotisme er tydelig knyttet til ekstremisme, men ikke til nasjonalisme og populisme. Planmessighet/omgjengelighet ser ut til å beskytte mot ekstreme holdninger, i tråd med en tolkning der normorientering og pliktfølelse demper støtte til politisk vold og radikale brudd med demokratiske spilleregler. Ekstroversjon spiller derimot ingen avgjørende rolle for noen av de tre holdningstypene. Samlet utfordrer dette forestillingen om ett felles personlighet-smønster bak «ytre høyre» og peker i stedet mot at ulike ideologiske uttrykk appellerer til ulike psykologiske disposisjoner.

Disse funnene har både teoretiske og praktiske implikasjoner. Teoretisk underbygger de nødvendigheten av å skille analytisk mellom ekskluderende nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme, slik Fennema (1997) oppfordret til på slutten av 1990-tallet. Dersom man – slik mye av den offentlige debatten og enkelte akademiske bidrag gjør – behandler innvandringsmotstand, systemkritikk og mulig støtte til vold som varianter av ett og samme fenomen, risikerer man å overdrive faren for ekstremisme og undervurdere betydningen av (mer) legitime, men skarpe konflikter om innvandring og demokratiets virkemåte. Det blir også vanskeligere å identifisere hvilke sosiale og psykologiske mekanismer som faktisk øker støtten til vold, og hvilke som «bare» uttrykker misnøye eller nasjonalistisk verdikonservatisme innenfor rammen av det demokratiske systemet.

Praktisk innebærer dette at politiske aktører, medier og myndigheter bør være varsomme med å «saue sammen» innvandringsmotstand, populisme og høyreekstremisme. For det første fordi en slik sammenblanding kan svekke tilliten til politiske institusjoner blant grupper som opplever at deres bekymringer avskrives som ekstremistiske, og dermed i verste fall kan bidra til ytterligere polarisering. For det andre fordi effektive forebyggingsstrategier mot ekstremisme må rettes mot de små, men sårbare segmentene som faktisk viser høy grad av nevrotisme, lav utdanning og marginaliserte livssituasjoner – ikke mot brede grupper med moderate nasjonalistiske eller populistiske holdninger. Den tydelige forskjellen i utbredelse mellom nasjonalisme, populisme og ekstremisme illustrerer at det kan være langt fra systemkritikk til voldsympatier, og at det å bekjempe voldelig ekstremisme ikke kan reduseres til å bekjempe innvandringsfiendtlighet eller populistisk retorikk generelt.

Samtidig viser analysene at det finnes overlapp og glidende overganger. Nasjonalistiske, populistiske og ekstreme holdninger henger statistisk sammen, og enkelte individer kombinerer alle tre. Dette understreker betydningen av å følge med på hvordan ekskluderende og systemkritiske fortellinger kan fungere som «broer» inn i mer radikale miljøer for dem som i tillegg har bestemte sosiale og psykologiske sårbarheter. Her peker funnene om personlighet og livssituasjon mot at forebygging ikke bare er et spørsmål om å motvirke bestemte ideer, men også om å styrke sosiale bånd, opplevelsen av kontroll og evnen til følelsesregulering (Haugstvedt, 2024; Sjøen & Jore, 2019).

Til sist viser kapittelet at systematiske, representative data gir et mer presist bilde av ulike holdningers utbredelse, enn det man ofte får gjennom enkelt-historier, mediedekning og generelle anslag. Verken «Breivik-sympatisører», «innvandringsmotstandere» eller «systemkritikere» utgjør homogene grupper. Ved å operasjonalisere og måle nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme i samme undersøkelse, og koble dem til både sosiodemografi, sosioøkonomi og personlighetstrekk, viser vi at det er mulig å skille tydelig mellom ulike typer holdninger ytterst til høyre. Dette er ikke bare et akademisk poeng, men en forutsetning for en mer presis offentlig debatt og for målrettede strategier mot radikalisering og politisk vold (se kapittel 13 og 14).

Referanser

- Atran, S. & Ginges, J. (2012). Religious and sacred imperatives in human conflict. *Science*, 336(6083), 855–857.

- Berntzen, L. E., Kelsall, H. & Hartevelt, E. (2024). Consequences of affective polarization: Avoidance, intolerance and support for violence in the United Kingdom and Norway. *European Journal of Political Research*, 63(3), 927–949.
- Betz, H. G. (1993). The two faces of radical right-wing populism in Western Europe. *The Review of Politics*, 55(4), 663–686.
- Bjånesøy, L. & Ivarsflaten, E. (2024). What unites populist radical-right voters in the Nordic countries. I A.-C. Jungar (Red.), *The Nordic populist radical right: Voters, ideology, and political interactions* (s. 42–58). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429199936>
- Brekke, J.-P., Fladmoe, A., Hesstvedt, S. & Wollebæk, D. (2024). *Holdninger til innvandring, integrering og mangfold: Integreringsbarometeret 2024* (Rapport 7/2024). Institutt for samfunnsforskning.
- Carter, E. (2018). Right-wing extremism/radicalism: Reconstructing the concept. *Journal of Political Ideologies*, 23(2), 157–182.
- Corner, E., Taylor, H., Van Der Vegt, I., Salman, N., Rottweiler, B., Hetzel, F., Clemmow, C., Schulten, N. & Gill, P. (2021). Reviewing the links between violent extremism and personality, personality disorders, and psychopathy. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 32(3), 378–407. <https://doi.org/10.1080/14789949.2021.1884736>
- Dahlum, S., Langsæther, P. E. & Wig, T. (2025). New evidence on citizens' reactions to democratic norm violations in an advanced democracy. *Electoral Studies*, 97, 102971.
- Dolci, G. (2026). Youth and populism: A scoping review. *Political Studies Review*, 24, 1–18.
- Duckitt, J. & Sibley, C. G. (2010). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation differentially moderate intergroup effects on prejudice. *European Journal of Personality*, 24(7), 583–601.
- Fatke, M. (2019). The personality of populists: How the Big Five traits relate to populist attitudes. *Personality and Individual Differences*, 139, 138–151.
- Fennema, M. (1997). Some conceptual issues and problems in the comparison of anti-immigrant parties in Western Europe. *Party Politics*, 3(4), 473–492.
- Fladmoe, A., Wollebæk, D. & Brekke, J. P. (2023). Polarisering av holdninger til innvandring i Norge på 2000-tallet: Teoretiske perspektiver og empiriske trender. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 64(3), 252–261.
- Freedon, M. (1998). Is nationalism a distinct ideology? *Political Studies*, 46(4), 748–765.
- Gallego, A. & Pardos-Prado, S. (2014). The Big Five personality traits and attitudes towards immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(1), 79–99.
- Gjerstad, B., Skoland, K., Gjerstad-Sørensen, R. & Studsrød, I. (2023). Holdninger til likestilling og vold mot kvinner. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 47(2–3), 82–97.
- Goodwin, M. (2013). *The roots of extremism: The English Defence League and the counter-jihad challenge*. Chatham House.

- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J. & Swann, W. B., Jr. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37(6), 504–528.
- Haugstvedt, H. (2024). Moderating the effect of risk factors: The influence of social support on the willingness to support violence among Norwegian youth and young adults. *Democracy and Security*, 20(3), 217–235.
- Haugstvedt, H. & Bjørge, T. (2022). *Ungdom og ekstremisme i 2021*. C-REX – Center for Research on Extremism, University of Oslo.
- Heath, A. F. & Richards, L. (2020). Contested boundaries: Consensus and dissensus in European attitudes to immigration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 489–511.
- Hirschberger, G., Ein-Dor, T., Leidner, B. & Saguy, T. (2016). How is existential threat related to intergroup conflict? Introducing the multidimensional existential threat (MET) model. *Frontiers in Psychology*, 7, 1877.
- Høy-Petersen, N. (2022). *Cosmopolitan racists: A dual-process model of racial attitudes in Norway and how to measure them* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo].
- Jenssen, A. T. (2021). Populisme mot elitisme: Teoretiske utfordringer og et måleproblem. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 37(1), 26–49.
- Jenssen, A. T. & Ivarsflaten, E. (2019). Innvandringsvalget 2017. I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp: En studie av stortingsvalget 2017* (s. 131–152). Cappelen Damm Akademisk.
- Jupskås, A. R. & Ravndal, J. A. (2025). Extremism and counter-extremism in Norway. I J. Pierre (Red.), *The Oxford handbook of Norwegian politics* (s. 298–316). Oxford University Press.
- Kimmel, M. (2017). *Angry white men: American masculinity at the end of an era* (2. utg.). Hachette.
- Levinsson, A., Miconi, D., Li, Z., Frounfelker, R. L. & Rousseau, C. (2021). Conspiracy theories, psychological distress, and sympathy for violent radicalization in young adults during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(15), 7846.
- Moe, V. (Red.). (2022). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022: Befolkningsundersøkelse, minoritetsstudie og ungdomsundersøkelse*. HL-senteret.
- Mondak, J. J., Hibbing, M. V., Canache, D., Seligson, M. A. & Anderson, M. R. (2010). Personality and civic engagement: An integrative framework for the study of trait effects on political behavior. *American Political Science Review*, 104(1), 85–110.
- Mooijman, M., Hoover, J., Lin, Y., Ji, H. & Dehghani, M. (2018). Moralization in social networks and the emergence of violence during protests. *Nature Human Behaviour*, 2(6), 389–396.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Mudde, C. (Red.). (2013). *Political extremism*. Sage.
- Mudde, C. (Red.). (2014). *Youth and the extreme right*. Idebate Press.

- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (Red.). (2012). *Populism in Europe and the Americas: Threat or corrective for democracy?* Cambridge University Press.
- Obaidi, M., Bergh, R., Akrami, N. & Dovidio, J. F. (2024). The personality of violent jihadists: Examining violent and nonviolent defense of Muslims. *Journal of Personality*, 92(4), 1172–1192.
- Obaidi, M., Bergh, R., Ozer, S. & Sindermann, C. (2025). Toward an integrated psychological model of violent extremism. *European Review of Social Psychology*, 1–50.
- Perry, R. & Sibley, C. G. (2012). Big-Five personality prospectively predicts social dominance orientation and right-wing authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 52(1), 3–8.
- Pirro, A. L. P. (2023). Far right: The significance of an umbrella concept. *Nations and Nationalism*, 29(1), 101–112. <https://doi.org/10.1111/nana.12860>
- Ravndal, J. A. (2012). A post-trial profile of Anders Behring Breivik. *CTC Sentinel*, 5(10), 16–20.
- Rehus, P., Tsigkou, M., Van Hauwaert, S. M. & Andreadis, I. (2024). Populism through surveys: Personality, attitudes and behaviour. I D. Albertazzi, A. Giovannini & A. L. P. Pirro (Red.), *Research handbook on populism* (s. 336–346). Edward Elgar Publishing.
- Ritchie, S. J. & Tucker-Drob, E. M. (2018). How much does education improve intelligence? A meta-analysis. *Psychological Science*, 29(8), 1358–1369.
- Rydgren, J. (2008). Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries. *European Journal of Political Research*, 47(6), 737–765.
- Rydgren, J. (Red.). (2018). *The Oxford handbook of the radical right*. Oxford University Press.
- Sibley, C. G. & Duckitt, J. (2008). Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248–279.
- Sjøen, M. M. & Jore, S. H. (2019). Preventing extremism through education: Exploring impacts and implications of counter-radicalisation efforts. *Journal of Beliefs and Values*, 40(3), 269–283.
- Spruyt, B., Keppens, G. & Van Droogenbroeck, F. (2016). Who supports populism and what attracts people to it? *Political Research Quarterly*, 69(2), 335–346.
- Spierings, N. & Zaslove, A. (2017). Gender, populist attitudes, and voting: Explaining the gender gap in voting for populist radical right and populist radical left parties. *West European Politics*, 40(4), 821–847.
- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism. *Journal of Political Ideologies*, 13(1), 95–110.
- Stankov, L. (2021). From social conservatism and authoritarian populism to militant right-wing extremism. *Personality and Individual Differences*, 175, 110733.
- Stavrakakis, Y. & Katsambekis, G. (2014). Left-wing populism in the European periphery: The case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119–142.
- Steiner, N. D., Mader, M. & Schoen, H. (2024). Subjective losers of globalization. *European Journal of Political Research*, 63(1), 326–347.

- Stubager, R. (2008). Education effects on authoritarian–libertarian values: A question of socialization? *The British Journal of Sociology*, 59(2), 327–350.
- Sørensen, Ø. (2012). Ideologi og galskap. I Ø. Sørensen, B. Hagtvat & B. A. Steine (Red.), *Høyreekstremisme: Ideer og bevegelser i Europa* (s. 14–44). Dreyer Forlag.
- Vestel, V. & Bakken, A. (2016). *Holdninger til ekstremisme: Resultater fra Ung i Oslo 2015* [Rapport]. NOVA.
- Wolfowicz, M., Litmanovitz, Y., Weisburd, D. & Hasisi, B. (2021). Cognitive and behavioral radicalization: A systematic review of the putative risk and protective factors. *Campbell Systematic Reviews*, 17(3), e1174.
- Zmigrod, L., Rentfrow, P. J. & Robbins, T. W. (2020). The partisan mind: Is extreme political partisanship related to cognitive inflexibility? *Journal of Experimental Psychology: General*, 149(3), 407–418.
- Aalberg, T., Maurer, P. & Karlsen, R. (2019). Populistiske holdninger i norsk valgkamp. I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp: En studie av stortingsvalget 2017* (s. 103–130). Cappelen Damm Akademisk.

Appendiks

Tabell 8.1
Faktoranalyse for avhengig variabel

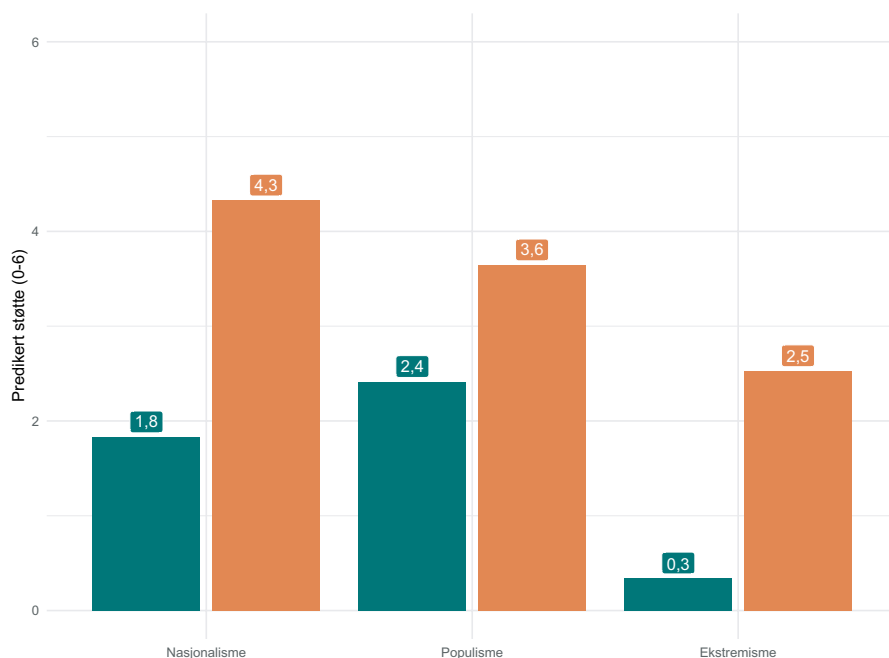
	Nasjonalisme	Populisme	Høyreekstremisme
Lettere for innvandring (snudd)	0,68	0,27	0,14
Innvandring er en trussel	0,69	0,25	0,42
Demokrati fungerer (snudd)	0,10	0,65	0,20
Påvirke myndigheter (snudd)	0,22	0,56	−0,05
Politikere bryr ikke	0,19	0,58	0,21
Bare hvite i Norge	0,16	0,03	0,73
Et lovløst samfunn	0,36	0,34	0,51
Politikere folkevilje (snudd)	0,15	0,70	0,04
Vold er uunngåelig	0,38	0,20	0,43
Vold for å forsvare egen kultur	0,11	0,06	0,68

Alle faktorene har en egenverdi over 1 (Kaisers kriterium). En mulig fjerde faktor hadde lavere egenverdi enn 1. Vi bruker ortogonal rotasjon (varimax), og faktorene er ikke korrelerte. Se hovedteksten for å se hele ordlyden til hver av påstandene.

Tabell 8.2
Faktoranalyse for personlighetstrekk

	Utdavendthet	Nevrotisisme	Planmessighet	Åpenhet
Er stille	−0.67	0.14	0.01	0.01
Blir lett nervøs	−0.11	0.90	−0.10	0.11
Er lat	−0.11	0.05	−0.20	0.22
Bekymrer meg mye	−0.08	0.82	−0.11	0.06
Få kunstneriske interesser	−0.03	−0.02	−0.03	−0.20
Gjør en grundig jobb	0.01	−0.06	0.73	−0.01
Er hensynsfull	0.04	−0.04	0.72	0.04
Kan være uhøflig	0.05	0.01	−0.28	0.40
Har livlig fantasi	0.05	−0.01	0.13	0.63
Er original	0.08	−0.05	0.11	0.64
Har lett for å tilgi	0.08	−0.10	0.36	0.07
Er avslappet	0.11	−0.60	0.20	0.13
Gjør ting effektivt	0.12	−0.15	0.45	0.06
Er utadvendt	0.82	−0.13	0.25	0.11
Er pratsom	0.87	−0.03	0.13	0.19

Alle faktorene har en egenverdi over 1 (Kaisers kriterium). Vi bruker ortogonal rotasjon (varimax), og faktorene er ikke korrelerte.

Figur 8.5: Støtten til nasjonalisme, populisme og høyreekstremisme for ulike «arketyper»

Forklaring: Figuren viser gjennomsnittverdier for ulike arketyper på de tre ulike ideologiske dimensjonene. Dimensjonene går fra 0 (ingen støtte) til 6 (full støtte). Arketyper for nasjonalisme er voksne (45–59 år) menn uten høyere utdanning som bor alene, og som i liten grad er åpne for endringer, vs. tidlig voksen (30–44 år) kvinne med lang høyere utdanning. Ellers medianverdier. Arketyper for populisme er tidlig voksen (30–44 år) med lav utdanning og lav inntekt som bor alene med sine barn vs. voksen (45–59 år) med lang høy utdanning som bor alene. Ellers medianverdier. Arketyper for ekstremisme er nevrotiske og ikke-planmessige, pensjonerte, eldre (60+ år) menn med lavere utdanning vs. unge voksne, planmessige, ikke-nevrotiske kvinner med høyere utdanning og inntektsgivende arbeid. Ellers medianverdier.

